

РОЗДІЛ І. ТРУДОВЕ ПРАВО

УДК 342.7(477)

В.С. Венедіктов, д-р юрид. наук

Харківський економіко-правовий університет, м. Харків, Україна

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ПРАВ ЛЮДИНИ

Проаналізовано існуючу державну політику в галузі прав людини та проблеми її реалізації у сучасних умовах.

Ключові слова: державна політика, принципи державної політики, соціально-правовий механізм, законні права і свободи людини та громадянина, захист прав людини, діяльність судової системи.

Проанализированы существующая государственная политика в сфере прав человека и проблемы их реализации в современных условиях.

Ключевые слова: государственная политика, принципы государственной политики, социально-правовой механизм, законные права и свободы человека и гражданина, защита прав человека, деятельность судебной системы.

In the article the analysis of existent state policy is conducted in the field of human rights, and the problems of realization them in modern terms

Key words: state policy, principles of state policy, social-legal mechanism, law rights and freedoms of man and citizen, protection of human rights, activity of the judicial system.

Конституція України проголосила права і свободи людини найвищою цінністю, що зобов'язує державу виконувати функції головного гаранта їх дотримання та захисту [1].

Питання захисту прав і свобод людини та громадянина є важливою проблемою внутрішньої і зовнішньої політики всіх держав світу, в тому числі й України. В Україні існує явне розходження між теорією та практикою захисту прав людини: права людини формально визнані та існують у законодавстві, але фактично ними неможливо користуватися та не завжди можна їх реалізувати в повсякденному житті. Це свідчить про те, що соціально-правовий механізм, який повинен забезпечувати реалізацію та захист прав людини, в Україні не функціонує належним чином. Соціально-правовий механізм – це система заходів по створенню умов для реалізації прав і свобод людини, охорона, захист, відновлення порушених прав, а також формування загальної і правової культури, яка нині потребує свого відродження.

Але треба мати на увазі, що кожне суб'єктивне право людини втрачає свою соціальну змістовність, коли воно не має належної охорони та захисту. Можливість використання правових засобів захисту суб'єктами суспільних відносин характеризує їх взаємодію із соціально-правовою дійсністю, яка реалізовується у двох напрямках.

Перший напрям – це діяльність щодо використання правових засобів захисту в реальному житті. Перспектива такого використання вже закладена в самому змісті та призначенні юридичного інструментарію. Правові засоби захисту створюються саме для того, щоб за умов належного їх використання був досягнутий необхідний соціально-правовий ефект. Тому вони з самого початку і розраховані на приведення їх у дію відповідними суб'єктами для досягнення позитивного результату.

Другий напрям пов'язаний з наявністю правових засобів захисту соціальної сили, яка необхідна для існування юридичного механізму. На практиці юридичний механізм повинен застосовуватися таким чином, щоб був досягнутий той результат, який характеризує соціальну цінність та силу права як гаранта захисту й охорони законних прав та інтересів громадян. Таким чином, демократичні процеси, які сьогодні відбуваються в Україні, потребують вдосконалення всієї системи державної влади, а захист прав, свобод, інтересів людини та громадянина повинен стати лейтмотивом діяльності державних інституцій.

Важливим нормативним актом у сфері забезпечення прав і свобод людини та громадянина є Постанова Верховної Ради України «Про засади державної політики України в галузі прав людини» від 17 червня 1999 року № 757-XIV [2], яка визначає принципи й основні напрями державної політики в галузі прав людини. Принципами державної політики у цій галузі є: визнання прав і основних свобод людини та громадянина такими, що дані людині від народження і є невід'ємними; забезпечення верховенства прав і основних свобод людини у відносинах з державою; забезпечення рівності всіх людей перед законом і судом; визнання верховенства права, за яким проголошення і реалізація прав та основних свобод людини і громадянина засновані лише на законі; недопущення звуження

змісту та обсягу проголошених Конституцією України прав і основних свобод людини та громадянина; визнання презумпції особистої свободи людини відповідно до принципу, згідно з яким дозволено все, крім того, що прямо забороняється законом; визнання обмеженості свободи держави, її органів і посадових осіб відповідно до принципу, згідно з яким, дозволено все, що прямо передбачається законом.

Відповідно до зазначених принципів у Постанові Верховної Ради України сформульовані основні напрями державної політики в галузі прав людини, а саме:

- забезпечення верховенства прав і основних свобод людини у відносинах з державою;
- створення належних умов, вироблення механізмів і процедури для повної та безперешкодної реалізації кожною особою своїх прав і законних інтересів;
- приведення законодавства України у відповідність до універсальних стандартів прав людини Організації Об'єднаних Націй та Ради Європи;
- реформування адміністративного та адміністративно-процесуального законодавства з метою належного забезпечення реалізації громадянами своїх прав та законних інтересів у сфері діяльності виконавчої влади, їх дієвої охорони та захисту в суді у разі їх порушення;
- створення системи адміністративної юстиції з метою захисту прав і основних свобод людини та громадянина;
- ратифікація міжнародно-правових актів як універсального, так і регіонального рівня, що проголошують права й основні свободи людини і громадянина та відповідають інтересам і потребам українського народу;
- визнання в установленому порядку юрисдикції міжнародних органів захисту прав людини;
- недопущення звуження змісту та обсягу існуючих прав і основних свобод людини, проголошених Конституцією України, законами України та підзаконними нормативними актами;
- розроблення механізмів реалізації конституційного положення про право людини і громадянина на кваліфіковану правову допомогу, в тому числі і безоплатну;

- забезпечення захисту людини і громадянина від посягань зі сторони іншої людини та держави;
- удосконалення парламентського контролю за дотриманням конституційних прав і свобод людини та громадянина через інститут Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини;
- утворення ефективної судової влади як гаранта прав і основних свобод людини та громадянина відповідно до Конституції України;
- спрямування діяльності прокуратури на зміцнення демократичної, соціально-правової держави та забезпечення верховенства права, додержання прав і основних свобод людини та громадянина;
- удосконалення законодавства і підвищення дієвого судового захисту як гарантії демократизму виборчої системи;
- конкретизація змісту і меж здійснення конституційного права громадян на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації;
- удосконалення законодавства щодо фінансування діяльності наймасовіших за чисельністю політичних партій;
- розвиток правових основ використання та посилення правових гарантій щодо охорони та захисту конституційного права громадян на проведення мирних зборів, мітингів, походів, інших демонстрацій через прийняття відповідного закону;
- посилення реальності права людини на свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні, зокрема через скасування дозвільного порядку вибору місця проживання (інституту прописки);
- гуманізація та ефективне запровадження законодавства про біженців та вимушених переселенців;
- створення належного механізму реалізації права громадян на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових та службових осіб;
- підвищення рівня правової культури і правової свідомості людини та громадянина, формування поваги до закону й визначення механізму захисту їх прав;

– сприяння розвитку системи органів не судового захисту прав і свобод людини, надання підтримки громадським організаціям у сфері захисту прав людини [2].

Без усякого сумніву, це дуже важливий для суспільства та держави нормативний акт, який з погляду юридичної техніки добре прописаний, але вже протягом 15 років він практично не виконується. На наш погляд, таке явище пов'язане з бездіяльністю виконавчої влади, яка повинна реалізувати на практиці законотворчу діяльність. Закріплення Конституцією України [1] розподілу влади на законодавчу, виконавчу та судову, умовно кажучи, свідчить про те, що законодавча влада приймає закони, виконавча влада виконує закони, а судова влада забезпечує їх належне втілення в життєдіяльність суспільства та держави. Але в сучасних умовах розвитку суспільства та держави все проходить дещо інакше і приносить тим самим велику шкоду. По-перше, закон, який не виконується та який існує тільки на папері, веде до довільного трактування правової політики; втрати авторитету держави в цій галузі. По-друге, сучасна тенденція невиконання законів руйнує правову громадську свідомість, дає реальну можливість чиновникам зловживати своїм службовим становищем та владою, створює умови для виникнення кримінальних ситуацій, що вже неодноразово відбувалося в державі. По-третє, таке становище призводить до правового нігілізму, створює умови для уникнення відповідальності для посадових осіб, породжує їх впевненість у всесильності та вседозволеності, знижує їх правову культуру. Все це має негативні наслідки для всіх членів суспільства, особливо для правоохоронної системи.

На жаль, в Україні правоохоронні органи повністю залежать від політичної кон'юнктури, яка, у свою чергу, також активно впливає на формування державної влади. Слабка державна влада – слабкі і правоохоронні органи, а це сприяє поширенню правового нігілізму як політико-правової думки щодо верховенства права. Політика і право повинні знаходитися по різні сторони барикад, а це потребує виведення права із полону політичної системи і встановлення його на рубіж забезпечення законності та розбудови дійсно право-

вої держави. Право стає безправним, коли відсутні належні гарантії його захисту зі сторони правоохоронних органів. Ще у свій час Платон зазначав, що бачить швидку загибель держави там, де закон не має сили і знаходиться під існуючою владою. Там де закон – володар над правителями, а вони його раби, він бачив спасіння держави і всіх благ, які тільки можуть подарувати державі боги. Тим більше, що сучасна правова держава – це конституційна держава, суть якої полягає в тому, що Конституція є основним законом життєдіяльності держави та суспільства, а гарантом дотримання її норм є Президент держави, і від його діяльності залежить процес реалізації та захисту законних прав та інтересів людини.

Нині в Україні системними є порушення конституційних прав людини на працю, освіту, охорону здоров'я та безоплатну медичну допомогу. За оцінюванням фахівців, обсяг зведених бюджетних видатків на охорону здоров'я впродовж останніх 5 років становить 50-60 % від мінімальної потреби в них. За даними Державного комітету статистики, у 2009 році кількість постійного населення України зменшилась на 180 тисяч осіб, за 10 місяців 2010 року – вже майже на 167 тисяч осіб. Тільки в м. Києві, Волинській, Закарпатській та Рівненській областях народжуваність перевищила смертність. Катастрофічними темпами Україна втрачає чоловіків працездатного віку [3].

Тому захист прав людини є об'єктивною потребою в забезпеченні загальних для всіх умов існування. Перелік прав людини, який закріплений у міжнародних правових документах, можна вважати результатом довготривалого історичного формування еталонів і стандартів, які стали нормою життя для сучасного суспільства та потребують свого активного втілення в Україні, бо захист прав людини – європейський вимір України.

Для здійснення цього процесу виникає реальна необхідність підвищити персональну відповідальність за дії чи бездіяльність посадових осіб усіх рівнів як державного, так і місцевого самоврядування. Інститутам громадянського суспільства в законодавчому порядку необхідно визначити повноваження по контролю та засобам впливу з метою активізації діяльності по забезпеченню та захисту прав людини в Україні.

Велике занепокоєння як в українському суспільстві, так і за його межами викликає діяльність судової системи. І хоча за роки незалежності, після закріплення в Конституції незалежної України основних прав і свобод громадян, проголошення людини найвищою соціальною цінністю, проведення реформування судової влади: створено Конституційний Суд України, Вищі спеціалізовані суди, ухвалено процесуальні кодекси, визнано юрисдикцію Європейського суду з прав людини та інше, однак проблеми, які пов'язані зі здійсненням правосуддя, так і не вирішені до кінця.

Сьогодні діяльність судової системи чітко відповідає ореолу судової влади – Феміди. Очі у Феміди зав'язані, вона нічого не бачить, але в руках тримає терези, на чашах яких доля позивача і відповідача, на кого впаде караючий меч правосуддя здогадатися неважко. Сучасна діяльність судової системи – це обличчя нашої держави та її сприйняття світовим співтовариством, а кількість позовів до України в Європейському суді з прав людини – це показник захисту прав людини судовою владою в нашій державі.

У будь-якій демократичній, правовій, соціальній державі права і свободи людини та громадянина складають найважливіший соціальний і політично-юридичний інститут, який об'єктивно є виміром досягнень цього суспільства, показником його зрілості та цивілізованості. Він є засобом доступу особистості до матеріальних та духовних благ, механізмом влади, законною формою волевиявлення та реалізації своїх інтересів. Поряд з цим це обов'язкова умова вдосконалення самого індивіда, підвищення його гідності та статусу в державі. У цьому зв'язку треба зазначити, що пошук оптимальних моделей відносин держави й особистості завжди був складною та багатоаспектною проблемою. Ці моделі прямо залежали від характеру суспільства, форм власності, демократії, розвиненості економіки, рівня культури та інших об'єктивних умов. Однак багато в чому вони визначались також владою, законами, правлячими класами та провідними угрупованнями. Головне завдання у процесі створення оптимальних моделей відносин держави й особистості завжди полягало та й нині полягає в установленні такої сис-

теми і такого порядку, коли особистість мала б можливість безперешкодно розвивати свій потенціал, а з іншого боку, визнавалися б і поважалися загальнодержавні цілі – те, що об'єднує всіх. Саме тому високорозвинені країни і народи, світова спільнота розглядає права людини та їх захист як універсальний ідеал, основи прогресивного розвитку і розквіту суспільства, фактора сталості і стабільності суспільних процесів, а також як важливу закономірність здійснення державної політики у галузі прав людини.

Безперечно, час є найкращим ревізором для всіх перспектив, включаючи визначені перспективи і пріоритети в галузі забезпечення прав людини, а це потребує відповідальних дій та оптимальних рішень зі сторони держави, які формували б максимально сприятливий клімат для цього процесу. У цьому сенсі головна проблема сьогодення полягає не стільки у подальшому розвитку і вдосконаленні інститутів держави, скільки у розвитку суспільства, яке повинно з рештою перетворити державу не на суверенного господаря, а на ефективний інструмент забезпечення загальних суспільно значущих цілей, потреб і цінностей, бо реальне забезпечення прав і свобод людини та громадянина є однією з найважливіших ознак суверенної правової держави і демократичного громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про засади державної політики України в галузі прав людини : Постанова Верховної Ради України від 17 червня 1999 року № 757-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 35. – Ст. 303.
3. Виступ Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини Ніни Карпачової під час представлення у Верховній Раді України Щорічної доповіді про стан отримання та захисту прав і свобод людини в Україні 14 січня 2011 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakonl.rada.gov.ua>.